View the original article

КУЛЬТУРА

«Усіх під ранжир». З якою метою влада СРСР відкрила у Львові інститут прикладного мистецтва (архівні документи)

Галина Терещук

08 листопада 2026, 07:00

Дипломна робота скульптора Ярослава Мотики «Лілея», яка була встановлена у 1965 році у Стрийському парку у Львові

ЛЬВІВ – 80 чи 150 років? Якою є історія Львівської національної академії мистецтв (ЛНАМ) – це питання досі дискусійне. Бо ж Державний інститут прикладного і декоративного мистецтва був створений у Львові за радянських часів у 1946 році, але художня освіта у місті, а саме Художньо-промислова школа, була заснована у

1876 році в австро-угорський період. А ще були Вільна академія мистецтв (1905 рік) і Мистецька школа Олекси Новаківського (1923рік).

Щоб не дискутувати щодо років, у львівській академії вирішили оцифрувати архіви, в тому числі й радянські, і започаткували проєкт «ЛНАМ: розархівація».

1946 рік. Складний, драматичний, репресивний. Радянська влада вже «господарювала» на західних теренах України. Примусово ліквідувала у березні 1946 року **Українську греко-католицьку церкву**, яка перейшла в підпілля.

За інформацією Інституту історії церкви, протягом 1945-1946 років були арештовані понад 800 греко-католицьких душпастирів на термін від 10 до 25 років таборів у **Мордовії**, **Сибіру**, **Казахстані**. Релігійний і політичний терор проти української інтелігенції, масові арешти і примусове виселення членів **ОУН** та їхніх рідних, як і родичів бійців **УПА**. Це була велика хвиля арештів у західному регіоні.

▸ **УПА: головне**

Зачищення бібліотек, музеїв, запровадження цензури. Мистецьке середовище було в центрі уваги НКВД. І, водночас, у вересні 1946 року радянська влада відкрила Львівський державний інститут прикладного і декоративного мистецтва.

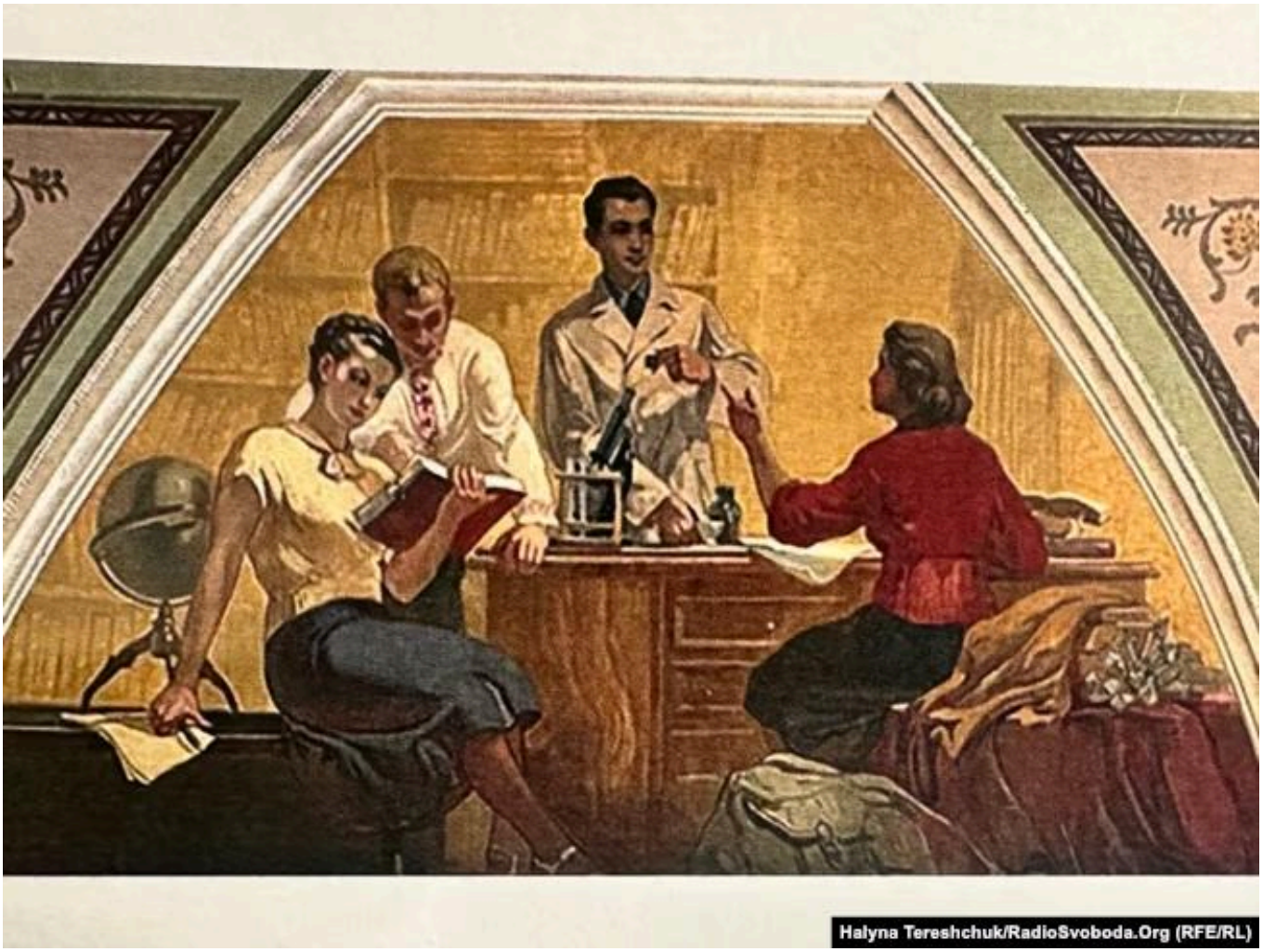
Про мистецький університет мовилось ще у довоєнний час. У **Львів** прибув десант ідеологічних працівників із Росії, центральних і східних областей України. Заслані особи мали навчити місцевих художників, як користуватися методом соціалістичного реалізму, як правильно допомагати Компартії будувати «світле майбутнє».

Якось відомий львівський художник, засновник мистецької групи «Артес» **Роман Сельський**, який викладав у новоствореному інституті, поцікавився, чи то вже соцреалізм його робота. У відповідь почув, що вже ближче і ближче.

Роман Сельський «Натурниця на червоному», 1970 рік

Щоби взяти участь у виставці, необхідно було намалювати щасливих колгоспників, прославляти радянську владу. Ці роботи були потрібні, щоб вступити у Спілку художників. А це давало можливість участи не лише у виставках, але й отримати досить великі замовлення, що добре оплачувались.

«Вирішили відкрити інститут «прикладного искусства», щоб голосно зазвучало. Поставили назву, а, по суті, створили на базі нинішнього коледжу, зробили розгалуження рівнів освіти. Бо від середини XIX століття це була ремісничa освіта. Вже в 30-х роках, у міжвоєнний час, були намагання зробити університетського рівня освіту. І в 1938 році польська держава створила інститут художнього мистецтва, який проіснував один рік, до початку Другої світової війни. ***Радянська влада створила інститут, не академію***», – розповідає Радіо Свобода ректор Львівської академії мистецтв, графік **Василь Косів**.

Він зауважує, що такі ж заклади «прикладного искусства» відкрили у країнах Балтії.

«Ідея була у тому, щоб базуватися на локальних традиціях, промислах, але відформатувати за радянським взірцем. Фактично, провели чистку мистецького середовища», – пояснює ректор.

> **“ Ідея була у тому, щоб базуватися на локальних традиціях, промислах, але**

Тих митців, які погодились співпрацювати з «совєтами», залишили, тобто не дуже ідеологічно заангажованих. Василь Косів

відформатувати за радянським взірцем

Василь Косів

каже, що перші керівники інституту переслідували викладачів і студентів.

Першокурсників одразу звинуватили у формалізмі. У Львів приїхали фронтовики, відставники, які були просто лояльними партійними діячами, але не мали жодного стосунку до мистецтва. Одного навіть звільнили через пиятику і дебоші.

«Тобто, цей контекст сьогодні заставляє не 80-річний ювілей святкувати і дякувати, що було відкрито інститут, ***а є нагодою для серйозної розмови про мистецьку освіту, коли вона започаткувалася, якою була, які були завдання***. І це відсилає не до 1946 року, а до міжвоєнного періоду», – каже Василь Косів.

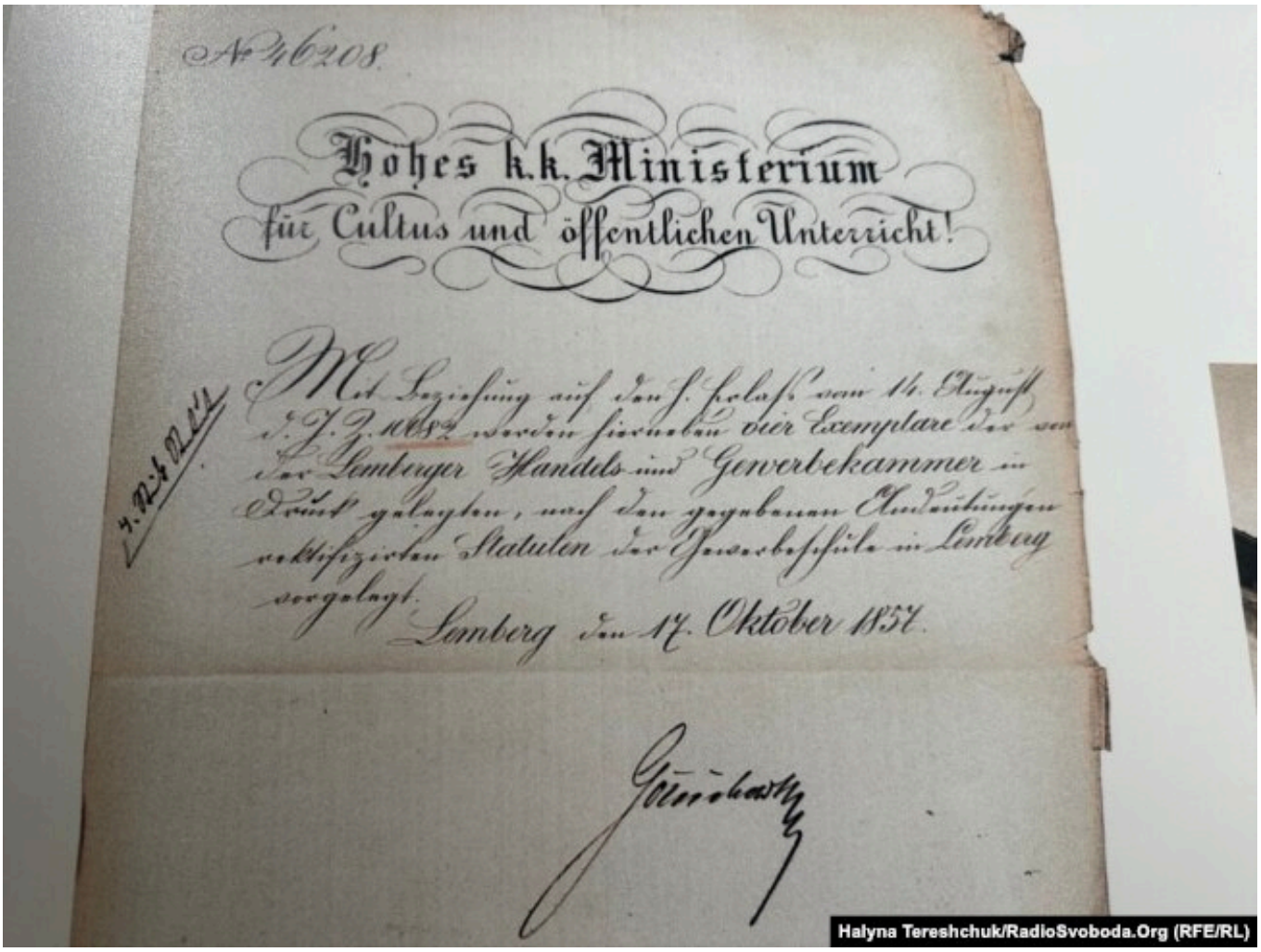

Радянська влада вимагала соцреалізм

Історія мистецької освіти у Львові

Працівники Львівської академії мистецтв працювали у різних архівах. І у віденському зберігся документ 1853 року про те, шо **Недільно-промислова торговельна школа** відкрила заклад у Львові для тих, хто опановував ремесло.

У 1857 році Міністерство у **Відні** затвердило статут школи, який розширив навчання рисунку.

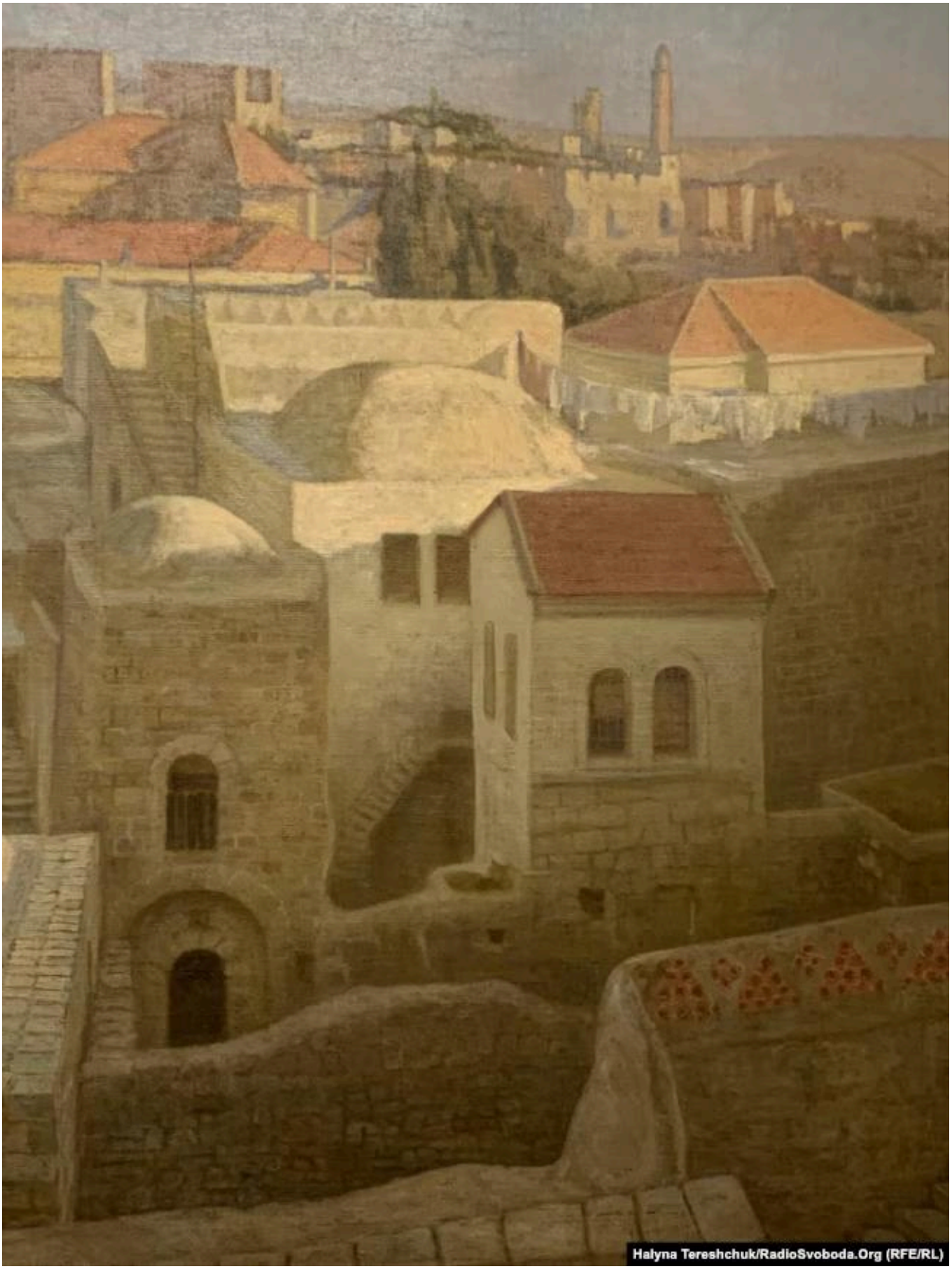
- У **1859** році львівський магістрат співфінансував цю школу.
- **18 грудня 1876 року** у Львові створили **Загальну промислову школу рисунку і моделювання**.
- У **1882 році** почала діяти **Школа художнього промислу**.
- **1891 року** запрацювала **Державна промислова школа**.

Кількість охочих здобути мистецький фах зростала, і на початку XX століття почали проєктувати новий навчальний корпус на **Снопкові** у Львові.

Новий комплекс на Снопкові у Львові. Нині приміщення Львівської академії мистецтв

Багато молодих талановитих українських митців завдяки фінансовій підтримці митрополита УГКЦ Андрея Шептицького здобули освіту у **Паризькій національній школі мистецтв**, **Мюнхенській академії образотворчих мистецтв** і **Краківській академії мистецтв**. Серед них **Михайло Бойчук, Олекса Новаківський, Модест Сосенко, Михайло Мороз, Святослав Гординський, Юліан Буцманюк**.

Модест Сосенко «Вид на Єрусалим», 1906 рік

Але 22 вересня 1939 року радянські війська увійшли до Львова, а з ними репресії, зубожіння. За період першої радянської окупації західних земель України у 1940–1941 роках відбулося чотири хвилі депортації місцевого населення. Тисячі людей,

переважно українців, було жорстоко вбито по всіх тюрмах у західних областях України перед приходом німецьких військ.

Наприкінці червня 1941 року радянську окупаційну владу змінила німецька. У Львові мешкали і творили відомі українські митці Олена Кульчицька, **Осип Курилас, Антін Манастирський, Святослав Гординський,** Едвард Козак, **Андрій Коверко, Сергій Литвиненко**. Сюди, втікаючи від сталінського режиму втекли митці з **Наддніпрянщини, Харкова, Києва**. Тут зібралась плеяда творчих і талановитих особистостей.

Німецька окупаційна влада у 1943 році створила **Мистецько-промислову школу**, яка мала обслуговувати потреби Рейху. І невдовзі перетворила її в будівельну професійну школу.

Українські митці у жовтні 1943 року оголосили про набір в **Українську академію мистецтв**, яку засновували за прикладом київської.

> **Весною 1944 року наддніпрянська творча інтелігенція прийшла до висновку, щоб заснувати академію**
>
> Любов Волошин

«У Львові концентрувалась велика кількість творчої інтелігенції, яка остерігалась утисків і репресій сталінського режиму і тимчасово осідала у Львові, чекаючи, що відбувається на фронті. І готова поїхали далі на захід, бо розуміла, що таке сталінський режим. Весною 1944 року наддніпрянська творча інтелігенція прийшла до висновку, щоб заснувати академію. Але назвали її, щоб не дратувати німецьку окупаційну владу, **Вищою образотворчою студією**», – розповідає мистецтвознавець **Любов Волошин**.

Ректором академії став київський професор, художник Василь Кричевський. На відкритті він сказав, що львівська академія створена за зразком київської.

Ескіз ілюстрації Василя Кричевського до роману Пантелеймона Куліша «Чорна рада», 1949 рік

Втім проіснувала академія мистецтв кілька тижнів, бо радянський фронт наближався. І у травні 1944 року викладачі та студенти емігрували на **Лемківщину (нині Польща)**. Але й звідти невдовзі мусіли емігрувати на захід.

Фундатори Української академії мистецтв. Сидять (зліва направо): Абрам Маневич, Олександр Мурашко, Федір Кричевський, Михайло Грушевський, Іван Стешенко, Микола Бурачек; стоять: Георгій Нарбут, Василь Кричевський, Михайло Бойчук. Листопад 1917 року, Київ

Влітку 1944 року у Львів вдруге прийшли радянські «визволителі».

Підпільники

Художники, які перебували в опозиції до радянської влади, стали «андеґраундом», «нонконформізмом». Дехто перейшов у підпілля. Учень Романа Сельського **Карло Звіринський** був відрахований з інституту за «прояви буржуазного націоналізму, поширення формалістичних тенденцій у мистецтві».

У 1950-х роках він створив власну школу під назвою **«Підпільна академія Звіринського»**, яка проіснувала до кінця 1960-х років і сформувала нове покоління художників. Серед учнів були **Іван Марчук, Зеновій Флінта, Олег Мінько, Роман Петрук, Богдан Сойка**.

Робота Карла Звіринського

Карло Звіринський був відрахований і з викладацької роботи в інституті прикладного мистецтва. А його перша прижиттєва виставка відбулась у 72-річному віці у 1995 році, вже у незалежній Україні.

«Ці художники не отримували тих замовлень, які давали добре життя. Вони не були, скажімо, в тому ядрі спілчанському. Але всі добре знали, хто у Львові сильний художник і хто розуміється на мистецтві. До майстерні Сельського всі приходили і намагалися в нього якось так приватно порадитись, проконсультуватися», – каже Василь Косів.

Карло Звіринський «Рельєф-III», 1958 рік

«Розархівація»

У рамках проєкту «Розархівація» провели однойменну виставку, щоб показати різні періоди мистецької школи у Львові, яким був вплив на місто і зв'язок із міським середовищем, повсякденним життям. Історію академії представили через архівні документи, фотографії, твори, об’єкти, які збереглись чи втрачені.

Вази, які виробляли львівські майстри у радянський період

Можна дізнатись історії дипломних робіт студентів, нині іменитих митців, як їм вдавалось вкладати нерадянські смисли. **Теодозія Бриж** у 1954 році створила дипломний проєкт пам’ятника королю Данилові Галицькому.

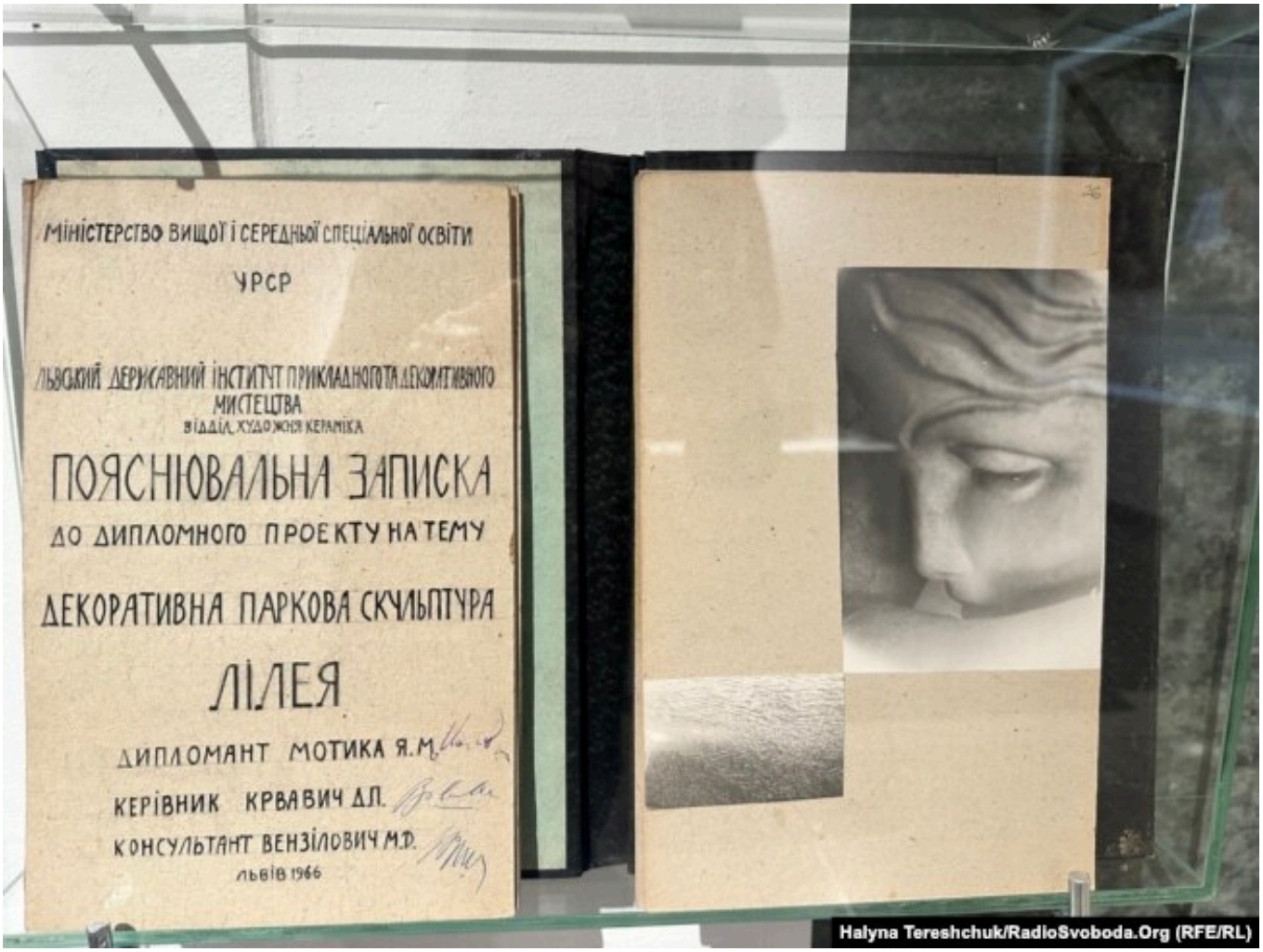
Король Данило Теодозії Бриж, 1954 рік

Дипломну роботу **Ярослава Музики** у 1965 році студенти **Любомир Медвідь, Богдан Галицький, Іван Марчук** реалізували у кафе «Під левом» на площі Ринок.

Дипломна робота Івана Марчука, оформлення ресторану, 1965 рік

Дипломна робота **Ярослава Мотики** «Лілея» і досі прикрашає Стрийський парк у Львові, і досі загадка, як митцеві вдалося поставити скульптуру оголеної дівчини.

А допоміг йому реалізувати роботу син художника **Олекси Новаківського Ярослав Новаківський**, він тоді працював головним художником Львова.

> **У багатьох дипломних роботах студентів у радянський час можна багато всього попрочитувати нерадянського**
>
> Ляна Мицько

«Як Мотиці в 1966 році дозволили оголену скульптуру? Він, до речі, вставив українські елементи. У багатьох дипломних роботах студентів у радянський час можна багато всього попрочитувати нерадянського. Вірш **Івана Драча** у дипломній роботі Мотики! Таким чином, через ці дипломні роботи ніби олюднюємо академію, показуємо, ***що навіть в цей складний радянський час, коли, здавалося, все було забите радянським, був глибший підхід***», – наголошує **Ляна Мицько**, директорка Львівського муніципального мистецького центру.

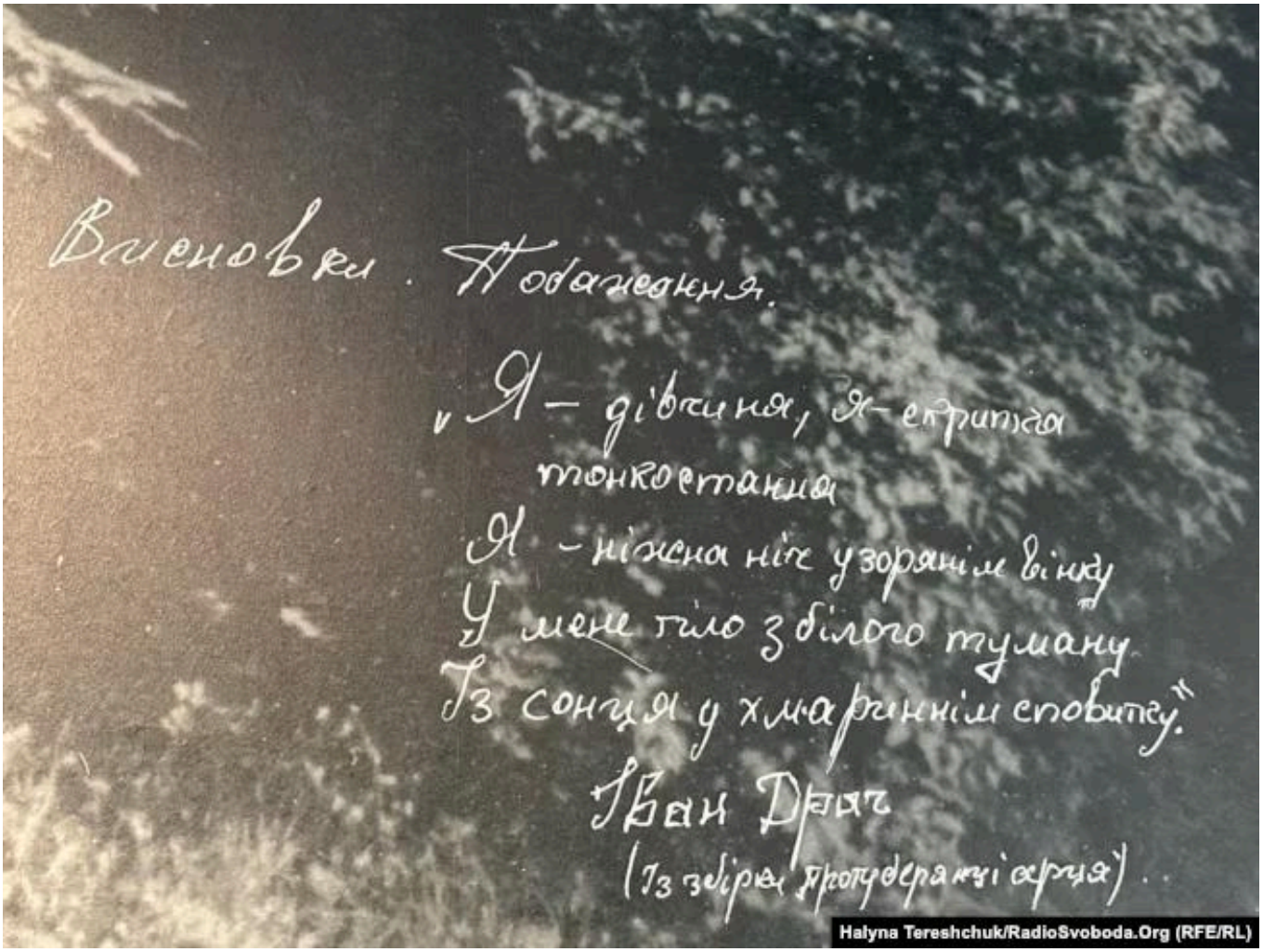
«Король Данило Теодозії Бриж, який знаходиться в історичному музеї. Це магістерська робота. Як їй дозволили це створити у 1954 році?! Ніхто ж не говорив, що він король. Це була історія про об'єднання руських земель», – додає вона.

Дипломна робота Ярослава Мотики, львівського скульптора, 1965 рік

Щоби зрозуміти радянський період у мистецтві Львова, треба вивчити історію мистецької школи до 1939 року, зауважує у розмові Василь Косів. А це серйозна розмова, яка не має приховувати те, що не дуже приємно чути сьогодні – а це і зрада, і доноси, і вірне служіння Компартії.

«Градація між повним колаборанством і вірним служінням партії на одному кінці спектру і повним дисидентством – на іншому. І ця градація дуже широка, зі складними обставинами. ***Для того, щоб зрозуміти, ким ми є сьогодні, маємо все знати і добре діагностувати, щоб зцілитися***», – говорить ректор Львівської академії мистецтв Василь Косів.

У дипломній роботі Ярослав Мотика цитує вірш Івана Драча, 1965 рік

Ставлення до радянського мистецтва у Львові є дискусійним питанням. Львівщина стала першим регіоном в Україні, де ще два роки тому демонтували радянські пам'ятники – символи тоталітарного режиму.

Але, з іншого боку, стараються зберегти унікальну культурну спадщину українських художників цього періоду. Як, наприклад, львівські мозаїки. Однак кераміко-скульптурну фабрику не вдалося врятувати.

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Збірка колекціонера – ікони на склі, вишивки, кераміка XIX-XX століть – живе після його смерті

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Глинянський килим у часи СРСР: мистецький виріб «оцінили» у квадратних метрах

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

Чим не догодила польським радикалам українська художниця Олена Кульчицька?

Галина Терещук

В ефірі Радіо Свобода – з 2000 року. Закінчила факультет журналістики Львівського національного університету імені Франка. Маю досвід роботи на телебаченні і в газеті.

Україна | Культура | Суспільство

© Радіо Свобода, 2026 | Усі права застережено.